

EDWARD SAİD'DE ENTELEKTÜELİN BELİRLENİMİ

Nesrin AKINCI ÇÖTOK
Araştırma Görevlisi
Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD.

ÖZET

Entelektüelin içinde bulunduğu toplumsal yapıda belli bir işlevselliği söz konusudur. Bu işlevselliğin içeriğinde başta toplumun yeniden üretilmesi yer almaktadır. Entelektüelin kendine ait bir misyonu, bir duruşu vardır ve bu misyon onun işlevselliğine yeni anlamlar yükler. O, sorgulayıcı, denetleyici ve bağımsız kimliğiyle toplumun dinamiklerini etkileyen bir role sahiptir.

Birçok düşünür kendi bakış açısıyla entelektüelin toplumsal alandaki görevini, entelektüel kimliğinin parametrelerini, onun eleştirel söylem kültürünü ortaya koymaya çalışmıştır. İdeal entelektüel tanımlanmak istenmiş, münevver insan tipi açıklanmıştır. Bu düşünürlerden biri de Edward Said'dir. Said, entelektüeli, sürgün, marjinal ve yabancı olarak nitelenmiş ve bu üç kavram üzerinden eleştirmiş ve değerlendirmiştir.

Bu üç özellik yanında Edward Said, entelektüel kavramını açıklamış, entelektüelin toplumsal rolünü, ideal entelektüelin özelliklerini ortaya koymuş, onun özel bir eleştirel söyleme sahip olmasını, geçmişe kıyasla değişen entelektüel profilini irdelemiş ve bu özellikler ile ilgili yer yer örnekler vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Entelektüel, toplumsal yapı, sürgün, marjinal, yabancı.

ABSTRACT

The intellectual people have a functional role in society, especially in reproducing society. Intellectuals also have a mission that gives the meaning of functional. Intellectual is interrogator, suspicious, and independent. Therefore intellectuals effects the societies dynamics.

Many sociologists have been attempt to define intellectual's mission in social area, identity, criticism culture. However the ideal intellectual have been attempt to define. One of these sociologists is Edward Said. Said defines intellectual as exile, marginal and alien and he criticise intellectual with these terms.

Besides, Said has been explained the intellectual term and its role and position in society, points out the properties of ideal intellectual and also its criticism culture and the profiles of ideal intellectual throughout the time. Said has been also gives examples in his explanations.

Key Words: intellectual, social structure, exile, marginal, alien

GİRİŞ

Şüphesiz tarihsel süreç içerisinde, her dönemde toplumsal yapı, kendi entelektüelini yaratmış ve bu entelektüelin toplumsal alanda kendilerini ifade etmelerine olanak sağlamıştır. Dolayısıyla toplumsal yapı içindeki birçok oluşumda entelektüelin payı göz ardı edilmeyecek önemdedir. Entelektüelin fonksiyonel oluşu içinde onun misyonu, geniş kitlelerin bilgilerinin, özgür ve özgün düşünebilme kapasitelerinin artmasına yardımcı olmaktadır.

Toplumsal yapıda önemli bir fonksiyona sahip olan entelektüel, Sartre'dan yola çıkılarak onun verdiği şu örnek ile ifade edilebilir:

“Ben atom silahlarını mükemmelleştirmek için atomun parçalanması üstünde çalışan bilim adamlarına aydın denilmeyeceğini söyleyeceğim, onlar bilim adamıdır işte o kadar. Ama yapılmasına göz yumdukları bu silahların yıkıcı gücü karşısında dehşete kapılan bilginler bir araya gelerek kamuoyunu atom bombasının kullanılmasına karşı uyaran bir manifesto imzaladıklarında artık birer aydındırlar” (Sartre; 2000:12).

Ana hatlarıyla aydın kavramını belli bir temele oturtan bu örnekle, öncelikle entelektüelin kendi bakış açısından yola çıkarak toplumsal işleyiş adına bir değerler sistemi taşıdığı sonucunu çıkarabiliriz. Öte yandan bu değerler sistemine sahip olması entelektüelin mevcut durumu koruduğu anlamına gelmemektedir. Daha sonra da bahsedeceğimiz gibi entelektüel değişime ve yeniliklere açıktır. Bununla birlikte entelektüel sınırlarını zorlayandır. O toplum tarafından kabullenilmiş veya kabullenilmemiş sosyal gerçekliği eleştirir ve sorgular. Bu noktada entelektüelin varlığı düpedüz bir toplumsal ihtiyaçtan kaynaklanır. Sosyal gerçeklikteki çarpıklıklar, düzensizlikler veya istikrar adına her işleyiş entelektüelin ilgi ve eleştiri alanı dâhilinde bulunabilir.

Entelektüelin birçok işlevi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Entelektüel adına verdiğimiz her tanımlama ona farklı işlevler sunmaktadır. Geçmişten günümüze birçok düşünür tarafından entelektüel tanımı ve onun toplumsal sahadaki konumu ve fonksiyonelliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun nedeni toplumsal sahadaki sürekli meydana gelen değişimlerdir. Günümüzde ise değişimin geçmiş dönemlere oranla hiç olmadığı kadar hızlı olması neticesinde değişen entelektüel profili ve işlevi halen entelektüelin kendisi tarafından değerlendirilmektedir.

Çalışmada entelektüel adına incelemeye değer bulunan fikirlere sahip bir entelektüelin -Edward Said- bu kavrama ilişkin görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Said'in entelektüele yüklediği anlam ve eleştiri getirdiği noktalar üzerinde durulmuştur. Said'in entelektüel anlayışı ve bu kavrama dair görüşleri yer yer eleştirilmiş, görüşlerin tutarlılığı üzerinde durulmuş ve entelektüelin işlevselliği de belli ölçütler açısından incelenerek ifade edilmeye çalışılmıştır.

Edward Said, (1935-2003) Filistinli bir Hıristiyan'dır. 15 yaşından itibaren ABD'de yaşamış, Columbia Üniversitesi'nde dersler vermiş, uzun yıllar boyunca Batı'da Filistin'in kendi kaderini tayin hakkını savunan hareketin sözcülüğünü yapmıştır. Edward Said'in yayımlanmış birçok eseri bulunmaktadır. Bunlardan birçoğu

Filistin sorunuyla ilgili olmakla birlikte edebiyat eleştirisi ve kuramı ile ilgili de yayınları vardır. Said, özellikle "Orientalism"¹ adlı kitabı ile fazlaca önem kazanmıştır. Bu kitapta Doğu-Batı karşıtlığını eleştirmiş, Batıların Doğu'yu nasıl çarpıtarak ele aldıklarını ve bunu hangi yöntemlerle gerçekleştirdiklerini açıklamıştır.²

Said'in entelektüel bakışı diğer düşünörlere kıyasla farklıdır. Çoğu kez fikir üretiminin, içinde bulunulan durumdan etkilenmesi gerçeği dolayısıyla Said de bu duruma ithafen, entelektüel, tıpkı kendisini hissettiği gibi kökeni ve geçmişi itibariyle sürgün hisseder. Bununla birlikte entelektüel marjinal ve yabancıdır. Bu üç özellik Said'de entelektüel tanımlayan en önemli belirleyicileridir. Bu üç belirleyiciyi Said, eserinde entelektüelin bahsettiği özelliklerin bir sonucu olduğunu öne sürmektedir.

Entelektüelin Belirleyicileri

1. Entelektüel Evrenselidir

Entelektüel en başta belli bir felsefeye, belli bir duruşa ve üzerinde düşündüğü konu hakkında bir kanıya sahiptir. Dolayısıyla Edward Said'de entelektüel, öncelikle belli bir kamu için o kamu adına bir tavır, bir mesajı ifade eden kişi olarak tanımlanmaktadır. Entelektüel bu mesajı ifade etmek ile sorumludur ve bu sorumluluğu da evrensel ilkeler temelinde gerçekleştirir. Ona göre evrensellik, başkalarının gerçekliğini görmeyi engelleyen her şeyin ve yine içinde bulunulan dinin, milliyetin sağladığı bakış açılarının ötesine geçebilmektir (Said, 1995:27).

Said'de entelektüelin temel amacı daha fazla insanı aydınlatmaktır. Bunu yaparken de kendisini toplumsal alan içinde bir noktaya yerleştirmektedir. İçinde bulunduğu bu sosyal konum içerisinde entelektüel, söylemlerinde evrensel değerleri savunan konumdadır.

Said entelektüelin evrensel olduğu noktasını eserinin son bölümünde belirgin hale getirmiştir. Entelektüel toplumda belli bir duruşa sahiptir ve dolayısıyla milli, dini ve etnik topluluğa da aittir; fakat işte tam bu noktada bu aidiyet ve bir ideoloji görüşü evrenselciliğe engel olmamalıdır. Entelektüel herhangi bir ideolojinin taraftarı olmamalıdır. Çünkü bütün ideoloji ve otoriteler yok olmaya mahkûmdurlar. O, bunu 'tanrıların iflası' olarak nitelendirir ve şöyle açıklar: "Bir kere burada evrenselcilik diye bir şey yoktur, siz bir tanrıya sorgusuz sualsiz taptığımız için bütün iblisler öteki taraftadır" (Said, 1995:108). Said'e göre tanrı misali tüm tapınılan ideoloji, görüş veya sorgusuz sualsiz milliyetçilik evrenselciliği yok eder. Bu noktada Said, entelektüelin tarafsız olmasının, onun evrensellliğini de beraberinde getiren belirleyicisi olduğunu

¹ 1978, Oryantalizm, çev: S.Ayaz, Pınar Yay., 1991.

² Oryantalizm, Avrupa'nın Doğu fikridir. Doğu'yu anlatmaya çalışan ve Doğu'yu inceleyen bu ilim Batı'da meydana getirilmiş ve Batı'nın çıkarlarına yönelik olmuştur. Said, modern oryantalizmin aynı zamanda kapitalizmin bir parçası olduğunu söyler. Ona göre bir ilim bu denli insan gerçeğine gözleri kapalı olamaz ve o bu nedenle oryantalizmi incelediğini söyler. Oryantalizm, Batının Doğu üzerindeki üstünlüğünü kanıtlama amacı taşır. Dolayısıyla Oryantalizm Batının Doğu'ya ve özellikle İslam'a saldırmasını da haklı çıkarmaya çalışır. (bkz: Said, E. (1998), Oryantalizm, İrfan Yayinevi, İstanbul.)

ortaya koymaktadır. Çünkü ona göre gerçek bir entelektüel analiz, net ve değişmez olarak bir tarafa iyi, bir tarafa kötü demez.

Bu nedenle entelektüelin içinde bulunduğu konum zorlu bir direniş gerektirir. Said'e göre entelektüelin en büyük meselesi onun kendi kimliğini, tarihine, toplumuna ve kültürüne ilişkin gerçekleri 'öteki' diye tanımladığı kültürler ve halkların gerçekliğiyle nasıl uzlaştıracığıdır (Said, 1995:89). Bunu başarabilmesi ile entelektüel; işlevini evrensel ilkeler temelinde gerçekleştirebilmesidir.

Bu noktada Said'in düşünceleri, entelektüelin evrensellığı konusunda Sartre'in düşünceleriyle örtüşmektedir. Sartre'a göre aydın³ evrensellığı yakalayabilmesi için önce tekil evrenselliklerinin farkına varması ve düşüncelerini sürekli olarak kendine döndürmesi gereklidir. O, kendi alanında evrensellik hazırlanarak bulunmadığını, sürekli olarak oluşturulması gerektiğini fark edebilmelidir. Buna şöyle bir örnek verir:

"(...) ırkçılıkla mücadelede antropolojik bilgilerimizden gelme evrensel gerekçeler yeterli değildir, bu gerekçeler evrensellik düzeyinde inandırıcı olabilir, ama ırkçılık her gün karşılaştığımız somut bir tavidir, bunun sonucu olarak ırkçılığı kınayan evrensel söylemi içtenlikle savunurken çocukluğumuzun uzantısı olarak içimizin derinliklerinde bir faşist olarak kalabilir, dolayısıyla da günlük yaşamımızda hiç farkına varmaksızın bir ırkçı gibi davranabiliriz" (Sartre, 2000:36).

Dolayısıyla Sartre'ye göre aydın, öncelikle kendi üzerinde sağlam bir sorgulama yapmalı, yani sürekli olarak düşüncelerini kendisine yönlendirmelidir. Paralel olarak Said'de entelektüel adalet ve hakkaniyet içinde evrensel değerlerin dışına çıkmamalı ve bunun içinde tarafsızlığını koruyabilmelidir.

2. Entelektüel Bağımsızdır

Said'in entelektüel anlayışında daha önce de bahsettiğimiz üç özellik -sürgün, marjinal ve yabancı- konumları içinde ona göre entelektüelde en başlıca özellikten biri de entelektüelin bağımsız olmasıdır. Said marjinal nitelemesini, entelektüelin bağımsızlığının sonucu olarak kullanır. Onun entelektüel evrensellik iddiası içinde kendi gerçekliğinin dışına çıkmayı başarabilendir, dolayısıyla entelektüel sorgular ve eleştirir.

Edward Said'de entelektüelin bağımsız olması konumunda onun içinde bulunduğu kendine ait dili, geleneği ve tarihinin var olması önemli belirleyicidir. Entelektüel içinde bulunduğu bu durumun ne ölçüde kölesi veya düşmanı olacaktır? İşte Said'e göre tam bu noktada entelektüel içinde bulunduğu durumda, bu durumun baskıları karşısında görece bağımsızlığını korumalıdır. Bu nedenle o iktidara karşı hakikati söyleyebilir (Said, 1995: 14). Aksi halde iktidara, otoriteye boyun eğmiş olur ki, bu şekilde entelektüelden söz edilemez. Dolayısıyla Said'de iktidara, otoriteye bilerek ve isteyerek ait olmamak bağımsızlığı getirdiği gibi o, bu nedenle de entelektüel 'yabancı' olarak niteler. O, iktidarı ve otoriteyi eleştir ve bu nedenle onların tarafından değildir, dolayısıyla bir şeyleri değiştirmesi de bulunduğu konum dolayısıyla

³ Sartre'nin bakış açısıyla entelektüel kavramı örtüşmektedir; dolayısıyla onun aydın kavramı ile makalemizdeki entelektüel kavramı bir tutulmuştur.

zordur. Güçlü toplumsal otoritelerin böylesine karşısında bulunması nedeniyle entelektüel yine yabancı'dır.

Entelektüel kavramını tanımlayan ve değerlendirmeler yapan bir başka düşünür Benda'da da durum farklı değildir. Benda'ya göre gerçek entelektüeller zayıflar, savunukları, hatalı ve baskıcı otoriteye meydan okuduklarında entelektüel olurlar (Said, 1995:23).

Entelektüelin bağımsızlığı noktasında Cemil Meriç'te entelektüeli şöyle tanımlar: "Entelektüel daima gergin bir şuurdur, itirazdır, isyandır" (Meriç, 1995:288). Çünkü entelektüel işini yaparken pratik amaçlar gütmmez. O zorlu görevinde bireyleri aydınlatmaya çalışır ve bu misyon onun şuurunu hep diri tutar.

Said'de entelektüelin bağımsızlığı onun içinde bulunduğu konumdan ayrı tutulamaz. Ayrıca entelektüel kaçınılmaz olarak bir dilin içine doğar ve doğal olarak o dili entelektüel faaliyetlerinin ana aracı olarak kullanır. Entelektüel bu dili kullanarak fikirlerini aktarırken kendine ait bir öz vurgu sahibi olur ve aynı zamanda salt kendine ait bir perspektif de ortaya koyar. Denilebilir ki milli dili kullanma noktasında bile kendine ait vurgularıyla bağımsızlığını ortaya koyar

Entelektüel bağımsız kimliğiyle parlamento dışında konumlandırılan bir muhalefet kurumu şeklini alır. O, egemen güçlere yönelik bağımsızca eleştiri görevini üstlenen bireydir (İnce, 2006:180). Said bu bağımsız kimliğin muhalefet etme noktasını 'iktidara hakikati söyleyebilmek' olarak ifade eder. Ona göre entelektüelin tek dayanağı ifade özgürlüğü ve ödün vermeden düşüncelerini açıklayabilmesidir. Bu özellikler entelektüeli tanımlayan özelliklerdir.

3. Entelektüel Milletlere Göre Farklılık Gösterir

Said'e göre dünyanın hızlı değişimi ve gelişimi neticesinde artık entelektüelin taşıdığı nitelikleri belirtirken belli ölçütler belirlemek güçleşmiştir. Çünkü günümüzde seyahat ve iletişim imkânlarında korkunç bir hızlanma söz konusudur. Dolayısıyla farklılık ve ötekilik adı verilmiş şeylerin daha çok farkına varılmıştır. Bu nedenle artık entelektüelin üslup ve tarihleri açısından genel konuşabilmek zordur (Said, 1995:38). Denilebilir ki bilginin yayılımı ve paylaşımı sayesinde artık sadece Avrupalı entelektüel temele alınarak entelektüel kavramı tanımlanamamaktadır. Artık dünyanın her bölgesinde eleştiren, sorgulayan entelektüeller söz konusudur. Dolayısıyla Said'e göre günümüzdeki entelektüelden bahsetmek aynı zamanda konunun milli, dini ve kıtasal çeşitlerinden de söz etmek demektir. Örneğin, bir Fransız entelektüeli ile bir Çinli entelektüel tamamen farklıdır. Yine Afrikalı ve Arap entelektüelin her ikisinin de kendine özgü sorunları, kendine özgü başarıları, kendilerine ait hikayeleri vardır ve her ikisi de özel bir tarihsel bağlam içinde yer alırlar (Said, 1995:38). Bu durum itibarıyla entelektüel kavramı daha önce Avrupalı entelektüel üzerinden tanımlanmakta iken artık bu durum geçerliliğini yitirmiştir. Farklı milletlerden entelektüellerin de platformda yer almasıyla evrensel entelektüel kavramı sınırlarını aşındırmıştır.

Entelektüellerin milletlere göre çeşitlilik göstermesi onun kendine ait milli, dini ve etnik bir yapı içerisinde bulunmasını da beraberinde getirir ki entelektüel her ne olursa olsun düşüncelerinin temelini bu kendine ait yapıyı yerleştirmemelidir.

Dolayısıyla entelektüel içinde bulunduğu şartlardan ne kadar bağımsız davranabilirse o kadar ideal entelektüele yaklaşır. Bu anlayış entelektüelin evrenselliği ile de ilgilidir. Said'e göre entelektüelin evrenselliği demek, kendi gerçekliğinin dışına çıkabilmesidir. Fakat burada Said, buna bir ölçü göstermemiştir. Ona göre bir millete mensup olan entelektüel kendine ait milli bir dil kullanır ve kendi etnik kimliğinin tesiri içindedir ve öte yandan evrensellik iddiası ile kendini aşmalıdır da. Bu noktada kendisine ait bir eleştiri de getirebiliriz. Said Filistinli bir hüristiyandır, bir entelektüeldir ve uzun süre Batı'da Filistin'in kendi kaderini tayin hakkını savunan hareketin sözcülüğünü yapmıştır. Denilebilir ki kendi etnik kimliği onun duruşunda önemli bir belirleyici olmuştur⁴.

Fakat Said bu durumu şöyle yumuşatır: Ne kadar karşı çıkılırsa çıkılsın, ona göre kesin olan bir şey vardır ki hiç kimse bireyi, aileye, topluluğa ve milliyete bağlayan organik bağların üstünde değildir. Entelektüel buna bağlı olarak örneğin bir savaşta, zor günlerde halkının hayatta kalmak için verdiği kavgaya bağlı kalır, bu noktada kaçınılmaz olarak duygusaldır. Fakat her ne olursa olsun bu onun eleştiri duygusunu uyuşturmaz. Eleştiri duygusunun gereklerinden ödün verecek kadar ileriye götüremez (Said, 1995:48-49). O her zaman bir tarafta farklı alternatifler gözden geçiren ve eleştirmeye devam eder

Denilebilir ki Said'in entelektüeli müttefiklerinden olsun, hasımlarından olsun gelen her türlü baskıyı bertaraf edip özerkliğini koruyabilen, meseleleri, grupları, konuları, mesajları bir kitleye, bir kitle adına temsil edebilir. Said'de entelektüel eleştiri duygusunu yitirmeden sözcü olabilmenin yükünü omuzlamalıdır (Göker, 2003,2004:14)

4. Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı

Said, entelektüeli bu üç kavram ile tanımlar. O Filistinli, Amerikalı bir profesördür, kendisi de eylemci bir sürgündür. Göker'e göre Said, 'iki arada bir derede' olan bir sürgündür. Aydınlar hakkında gerek Türkiye'de, gerekse dünyada yazılanların çoğunda eksik olan 'kendini bilerek konumunu, konumunu bilerek çevresini' görebilme yetisi Said'de eleştirel pratiğinin ayrılmaz bir parçasıdır (Göker, 2003,2004:14).

Said'c göre sürgün entelektüel bir arada kalma psikolojisi içindedir. O, ne yeni ortamıyla tamamen birleşebilir, ne de eskisinden tamamen kopar. Ne tam bağlanmışlık, ne de tam kopmuşluk içindedir (Said, 1995:55). Tam da bu noktada Said ilginç bir şey söyler: Burada sürgünün asıl uğraşının hayatta kalma olduğunu.

Said, entelektüelin sürgünü meselesinde kendi deneyimlerinden ve hislerinden yola çıkar. Kendini tam olarak bir yere ait hissedememenin sıkıntısını ifade eder. Bununla birlikte sürgün olmanın analizinde bazı avantajlar da ortaya koyar. Bu avantajları dile getirmesinde kendi deneyimi nedeniyle taraflı bir iyimserlik havası sezilmektedir.

⁴ Said, bu durum itibarıyla kendi değerlendirmeleriyle ezildiğine inandığı halkların yanında durma gayreti içindedir. Bu durumun yansımaları olarak eserinde (Entelektüel, 1995:54), Ermenilerin Türklük tarafından [sözde!] soykırım boyutuna varan saldırıları olduğunu dile getirmiştir. Görünen odur ki Said, [sözde!] ermeni soykırımını doğru bulmaktadır.

Ona göre sürgünde her tür engele rağmen sorgulamanız daha kolaydır. Çünkü merkezi otoritelerden uzaklaşıp daimi uçlara çekilebilirsiniz. Çekildiğiniz noktadan da kimsenin göremediklerini görebilirsiniz. Şartlar sizi sürgün edildiğiniz yere de bağlayabilir, kendi memleketinize de. Said (1995:56), buna örnek olarak biri Yahud ortaya koyabilmelidir. Bu noktaya Said bir eleştiri getirir. Entelektüeller neyi temsil etmekteydirler? Ona göre bir entelektüel bir izleyici kitlesini, bir işvereni veya bir grubu memnun etmeye çalışırsa, artık o entelektüelin verdiği uğraşta bir şeyler eksik kalmaktadır. 20 yüzyılda durum nasıldır? 19. yüzyılda entelektüel bireyselliği temsil etmekteydi. Toplumla uyum içinde olmayan bir asi figür olarak betimlenirdi. 20 yüzyılla birlikte ise entelektüelin yapısında büyük bir dönüşüm söz konusu olmuştur. Artık entelektüel de değişen toplumsal yapı karşısında değişime uğramıştır. 20 yüzyılla birlikte entelektüel veya entelijansiya fikirleri karşılığı para kazanan yöneticiler, profesörler, gazeteciler, bilgisayarıcılar ve hükümet uzmanlarıdır (Said, 1995:68). Bu noktada Said, bağımsız bir ses olarak 20. yüzyılda entelektüelin olup olmadığını konusunda şüphe taşıdığını dile getirir.

Yine sürgün çifte bir bakış açısına sahiptir. Bir yanı geride bırakmış olduğu yeredir, bir yanı ise sürgün edildiği yerde. Bu nedenle iki farklı bakış açısına sahiptir. Bu, entelektüele yeni bir bakış, yeni bir yaklaşım kazandırır. Dolayısıyla zengin bir idrak kapasitesine sahip olur. Sürgün entelektüelin bir başka avantajı ise şudur. Karşılaştığı şeylerin sadece şu an oldukları gibi değil, nasıl o hale geldiklerini görme eğilimi sürgün entelektüellerde yüksektir. Sürgün entelektüel, olgulara insanlar tarafından yapılan bir dizi tarihsel seçimin sonuçları olarak bakar (Said, 1995:64). Dolayısıyla sürgün, olguların doğal olmadıklarını görebilir. O karşılaştığı ve yaşadığı olayların görüneninin arkasındaki kavrayabilir, olguların derinliğine inebilir. Kendine ait perspektifle değerlendirebilir.

Öte yandan Said'e göre entelektüel 'yabancı'dır. O hayatları süresince bir toplumun mensubu olan entelektüelleri iki gruba ayırır: İçerdekiler ve yabancılar. İçerdekiler, toplumun mevcut haline tamamen ait olanlardır. Aykırı olmayan, evet diyen entelektüellerdir. Diğer entelektüel grubu olan yabancılar ise toplumla yıldız barışmayanlar, imtiyaz güç edinmeyenlerdir. Bu grup yabancı ve sürgün olan gruptur. Bu grup çoğunluğa uyum sağlayamaz (Said, 1995:58). O, entelektüel tanımlamasına bu ikinci grubu daha ideal bulur. Yabancı kategorisindeki entelektüeller huzursuzdurlar, tedirgin edicidirler, mutsuzdurlar ve hatta Said bunu ileriye götürür ve bu entelektüellerin mutsuzluk fikriyle mutlu olduklarını öne sürer.

Bu noktada Frankfurt okulundan Adorno'yu örnek gösterir. Said'e göre o bir sürgün entelektüelidir ve o, dünya üzerinde bir etki yaratmayı değil, bir gün bir yerde birilerinin onun yazdıklarını tam da onun yazdığı gibi okuyacağını ummaktadır. İşte sürgün olan bu entelektüel, aynı zamanda yabancıdır da. Çoğunluğa uyum sağlayamamakta, çoğunluk tarafından anlaşılammamaktadır. Dolayısıyla marjinaldir. Uçlarda gezer, gergin ve tedirgin haliyle hep bir sıkıntı içinde üretmeye ve sorgulamaya çalışır. Marjinal bir entelektüel zaman zaman haddini aşmaktadır.

Said, entelektüelin sürgün, marjinal ve yabancı olmasını şöyle sonlandırır.

"(...) bir entelektüel için gerçekten sürgün olan biri kadar marjinal ve yabancı olmak, otorite ve güç sahibine değil gezgine, alışkanlığa değil geçiciliğe ve rizikoya, otoritenin belirlediği statükoya değil, yeniliğe ve deneye duyarlı olmak demektir. Sürgün soylu entelektüel cüret ve küstahlığa açıktır, alışılmışın mantığına değil, değişimi ve hareket halinde olmayı temsil eder, olduğu yerde saymayı değil" (Said, 1995:66).

5. Entelektüel ve 20 Yüzyıl, Tanrıların İflası

Said'e göre entelektüel pratik yarar gözetmeksizin bağımsız olarak kendini temsil etmekteydirler? Ona göre bir entelektüel bir izleyici kitlesini, bir işvereni veya bir grubu memnun etmeye çalışırsa, artık o entelektüelin verdiği uğraşta bir şeyler eksik kalmaktadır. 20 yüzyılda durum nasıldır? 19. yüzyılda entelektüel bireyselliği temsil etmekteydi. Toplumla uyum içinde olmayan bir asi figür olarak betimlenirdi. 20 yüzyılla birlikte ise entelektüelin yapısında büyük bir dönüşüm söz konusu olmuştur. Artık entelektüel de değişen toplumsal yapı karşısında değişime uğramıştır. 20 yüzyılla birlikte entelektüel veya entelijansiya fikirleri karşılığı para kazanan yöneticiler, profesörler, gazeteciler, bilgisayarıcılar ve hükümet uzmanlarıdır (Said, 1995:68). Bu noktada Said, bağımsız bir ses olarak 20. yüzyılda entelektüelin olup olmadığını konusunda şüphe taşıdığını dile getirir.

Öte yandan 20. yüzyıl ile bilgi amaç olmaktan çıkıp araç haline gelmiştir. Bilginin hızla üretilip hızla tüketilmesi sonucu bilgi arayışının amaç olmaktan çıkması ile hayatta gerekli olan pratik çözümler ve beceriler bilginin yerini almaya başlamıştır. Dolayısıyla 20 yüzyıl ile bilgi artık pragmatik amaçların hizmetinde olması gereken bir araç haline dönüşmüştür. Entelektüellerde buna uygun olarak kazançlı çıkabilecekleri konuma doğru yol almaktadırlar (Vergin, 2006:28).

Yine 20.yüzyıl ile birlikte entelektüeller birçok baskıyla da karşılaşmaktadır. Bunlardan en önemlisi uzmanlaşmanın varlığıdır. Entelektüel uzmanlaşma nedeniyle dar bir bilgi alanı içinde kalır. Entelektüel uzmanlaşmaya teslim olursa tembelleşir, üretkenliği azalır. Bunun sonucunda heyecanı ve yeni bir şeyler keşfetme duygusu ölümler (Said, 1995:77).

Entelektüelin karşılaştığı bir diğer baskı ise bilirkişiliğin kabul görmesidir. Herhangi bir alanda fikir üretebilmek, eleştiri getirebilmek, sorgulayabilmek için uygun otoritelerden tasdikname gerekmektedir. Bu durum entelektüelin bağımsızlığını kısıtlayıcı bir engeldir.

Entelektüel 20 yüzyıl ile birlikte hükümet tarafından desteklenmenin getirdiği avantajlar nedeniyle iktidara doğru sürüklenmektedir. Artık bir kısım entelektüel açıkça iktidar adına çalışmaya başlayabilir. Said buna örnek olarak ABD'de sosyal bilimlere olan büyük yatırımların nedenini öne sürer. Entelektüelin halkı etki altına alabilmesi nedeniyle hükümet, onu desteklemekte ve iktidar adına iktidarı meşrulaştırmak adına çalıştırmaktadır. Yine bilgi toplumuyla birlikte artışa geçen özel çıkar lobileri, araştırma geliştirme ve danışmanlık şirketleri bünyelerinde akademik uzmanlar, entelektüeller çalıştırmaktadırlar. Entelektüeller bu kurumlarda çalışarak daha farklı bir itibar kazanmaktadırlar ve bununla birlikte bünyelerinde çalıştıkları kurumlar sağladıkları burslarla entelektüelin bilgi üretimini cazip hale getirmektedirler.

Said tüm bunların yanında 20 yüzyılın entelektüeli dönüştürmesi nedeniyle, entelektüelin en azından amatör ruhunu koruması gerektiğini önerir. Ona göre amatör ruh bilirkişilerin ve profesyonellerin denetimindeki dışa kapalı bir lonca alanındansa

kamusal alanın rizikolarını ve belirsiz sonuçlarını göze almaktır (Said, 1995:8). Düşüncelerini serbestçe kitap, makale yazarak anlatabilmekte bu amatör ruh gerekliliklerindedir.

20 yüzyıl ile birlikte ortaya çıkan profesyoneller düşünce üretiminde ritim almamakta, nesnellik kılıfına bürünmektedir. Onlar için takdir görmek, ödülleri alabilmek önemlidir. Amatörler ise kamusal alanda fikirlerini ve değerlerini kendileri adayarak savunurlar. Said bu noktada çok net bir şekilde her entelektüelin zaman içinde kaçınılmaz olarak siyasal hayata yöneldiğini söyler (Said, 1995:101). Çünkü entelektüelin belli bir duruşu ve ideolojisi vardır ve her ne olursa olsun bu görüşünü toplumda yer edinmesini ister. Said bunu Genet'den bir örnekle destekler:

“Bir toplumda yazdıklarınızı yayımlattığımız anda siyasal hayata girmişsiniz demektir; bu yüzden eğer siyasetten uzak durmak istiyorsanız yazdıklarınızı yayımlatmayın ya da düşüncelerinizi hiçbir platformda açıklamayın” (Said, 1995:102)

Said, entelektüelin laik olması gerektiğini savunur. Tanrıların iflasında Batı ve Arap dünyasının karşıtlığını öne sürer. Örneğin bir entelektüel için tanrı ya Batı ya da Arap dünyası olmaktadır. Her zaman tuttuğunuz bir taraf vardır. Demek oluyor ki tanrı entelektüelin ideolojisi, üretir konumda iken paradigmatıdır. Oysaki Said'e göre bir tanrıya tapıldığında evrenselcilik ölmektedir ve entelektüel evrensel olmalıdır. Said bu noktada evrensel olmayı önerdiği, ideolog olmaktan kaçınmayı vurguladığı gibi yaklaşımında zaman zaman bunun çok güç bir durum olduğunu da belirtmiştir. Ona göre gözünüz tanrınızda iken bir mürit gibi düşünür ve bağımsız olamazsınız.

Said'e göre bütün tanrılar vakti geldiğinde iflas ederler. İflas eden tanrıların entelektüelden talep ettikleri şey de sadece yandaşlarını ve düşmanlarını tanıyan türden mutlak bir kesin gerçeklik görüşüdür. Bu görüş farklı fikirlere imkân tanımaz. Dolayısıyla entelektüelin üretimini kısırlaştırır. Said, entelektüelin bir tanrıya tapıp diğer görüşlere meydan vermemesini son derece yanlış bulur ve entelektüel hem düşüncesini tetikte tutmalı hem de iradesini gevşetmemelidir. O, bir otoritenin onu yönlendirmesine izin vermemelidir, çünkü ona göre laik entelektüel için tanrılar hep iflas eder (Said, 1995:110).

SONUÇ

Said, çalışmalarında entelektüel kavramını tanımlamış, onun toplum içindeki işlevselliğini değerlendirmiştir. O entelektüele bakış açısında, hem var olan entelektüel kimliğini tanımlamış, hem de olması gereken entelektüel kimliğini ortaya koymuştur. Ona göre entelektüel başta laik olmalıdır; fakat bunu başarabilmek zordur. Çünkü entelektüel milli, dini, dilsel ve etnik bir topluluğa aittir. Entelektüel kendi kimliğinin çocuğudur ve her ne olursa olsun içinde yaşamış olduğu ve yaşadığı tarihsel koşullardan etkilenir.

Onun entelektüel sınırlarını zorlamalı, halkın belleğini pekiştirmelidir. Onun seçtiği konum kritiktir. O, kendisine otoriteye cevap verebileceği bir konum seçmelidir. Said'in açıklamalarında entelektüelin tarafsız olması gerektiği ortaya çıksa da o, entelektüelin hem inançlarıyla tutarlı olmasını, hem de düşüncelerini gerektiği zamanda revize edebilecek, yeni fikirleri fark edebilecek kadar özgür olması gerektiğini savunur. Onun entelektüel evrensel olmasıdır. Bu demektir ki kendi gerçekliğinin dışına çıkabilmeli, kendi yaşadığı tarihsel bağlamı ve bağlı olduğu aidiyeti onun evrenselliğinin önüne geçmemelidir. Entelektüel evrensel olması çok yönlü düşünememesi gerektiği bilincini taşıyarak evrenselliğe giden yolu kat etmelidir.

Yine Said'e göre entelektüel bağımsız bir kimliğe sahip olmalıdır. O, düşüncelerini serbestçe açıklayabilmeli, iktidara ve halkın hakikati söyleyebilmelidir. Bu kimlik cesaret ve ataletten uzak bir yapı gerektirir. Ona göre entelektüel hayat bağımsız şekilde muhalefet etmekle yaşanır. Eleştirel bir söylem kültürüne sahip olan entelektüel, gerçekleri tutarlı ve evrenselci bir etik anlayışıyla açıklayabilmelidir.

Said entelektüele yüklediği üç kavram çerçevesinden entelektüelin işlevselliğini yorumlar. Onun entelektüel sürgün, marjinal, ve yabancıdır. Edward Said bir sürgün entelektüeldir ve o, entelektüelin sürgün kimliğinin ona bazı avantaj ve dezavantajlar yüklediğini söyler. Öncelikle sürgün edilen entelektüel kendisini hiçbir yere ait hissedemez, bir eziklik duygusu içindedir ve bu durum onun psikolojisi açısından yeterince sağlıklı olmasa da onun bilgi ve düşünce üretimine katkıda bulunur. O, yaşadıklarını, karşılaştığı olayları çift yönlü bir perspektifle değerlendirebilir. Böylece çok yönlü bir bakış açısına sahip olur. Said'in entelektüele yüklediği özelliklerden bir diğeri de marjinal nitelemesidir. O, entelektüelin gezgin olduğunu, muhalif olduğunu ve haddini aşan bir tavır olduğunu dile getirir. Marjinalite entelektüele özgürlük kazandırır. O, böylece düşüncelerini özgürce dile getirir. Entelektüelin yabancı olması noktasında ise ona göre entelektüel toplumu ile bütünleşemez. Sorgulayıcı bir kimliğe sahip olması itibarıyla hep bir denetçi konumunda eleştirir. Toplumsal yapı ile uzlaşamazlar, onlar mutsuzdurlar, hep daha iyiye hep daha ideale ulaşma arzusu içinde tatmin olamazlar. Onlar anlaşamadıklarını düşünürler ve anlaşıldıklarını hissettiklerinde dahi bu onlara yeterli gelmez. Bu nedenle entelektüel, toplum içindedir; fakat dışında gibi bir tarzda toplumuna yabancıdır ve yabancı kalmakta da direnir.

20 yüzyıl ile birlikte değişen dünya karşısında entelektüel de değişime uğramıştır. Artık bireysel entelektüeller işlevini yitirmeye başlamıştır. Yeni yüzyılla birlikte dev şirketlerin kurulması, gelişen bilim ve teknoloji ile bilginin sosyal yapıda farklı bir rol kazanması ve çok hızlı yayılımı entelektüelin 19.yüzyıl oranla işlevini farklı yöne kaydırmıştır. Artık entelektüel belli bir kurumun bünyesinde çalışmaktadır ve sesini kitlelere daha rahat ulaştırabilmektedir. Fakat bu nedenle o, çoğu zaman kendinden üstün bir otoriteyi temsil eder hale gelmiştir. Bu, Said'e göre entelektüelin önündeki bir tehlikedir. Said bu tehlike yüzünden entelektüel suçlamaz ve bu durumun günümüz koşullarında kaçınılmaz olduğunu da dile getirir. Çünkü 20 yüzyılla entelektüel, kendini belli bir kurumsal konumda bulmuştur. Said bu durumun rekabet ve piyasa standartlarına göre kaçınılmaz olduğunu vurgular. Dolayısıyla bu durum sonucunda entelektüellerin kendi tercihleri nedeniyle belli bir kurumda çalışıyor olmaları suçlanamaz. Yine entelektüeller her değerün üstünde var olan bir insan

değildir. Onlara şövalye kimliği yüklemek doğru olmayacaktır. Said bunları söylerken kendisinin ortaya koymuş olduğu ideal entelektüel tipinden uzaklaşmaktadır.

Said 'tanrıların iflası' diye nitelendirdiği söyleminde entelektüelin laik olması gerektiğini vurgular. Entelektüel bir ideolojiye bir otoriteye ait olmamalıdır. Tara tutmak onun bilgi ve düşünce üretimini ve gerçekçi bakış açısını bozar. Farklı fikirler karşı hoşgörüsüz hale getirir. Bu nedenle hiçbir tanrıya tapmamalıdır. Bu laik olma hem hiçbir iktidara sahip çıkmamak, hem de sınırsız bir şekilde bağımsız olma anlamına gelmektedir. Erşen (2006)'e göre bu durumun üzerinde durulması gerekmektedir. Eğer entelektüel sınırsız özgürlük içinde ise, dahil olacağı hiçbir iktidara yoksa buna Tanrı'da dahildir. Ona göre bu sınırsız özgürlük göndermesi doğrudan dünyevinin tersi olarak görülen dinin Tanrı'sıdır. Bu şekilde dünyevi aşan, aşkın olanın, Tanrı'nın mutlaklığı ve otoritesi iptal edilmektedir. Bunun sonucunda da Tanrı ve dinlerle ilişkisi olan entelektüellerin gerçek entelektüel olmadıkları sonucu çıkmaktadır (Erşen, 2006:208). Entelektüelin sahip olduğu ve savunduğu değerlerin varlığı yadsınamayacaktır. Denilebilir ki onun entelektüel için bağımsızlık iddiası kesin ve mutlak bağımsızlıktır ki bu düşünce tartışmaya açıktır.

KAYNAKÇA

- ERŞEN, Murat** (2006), "Entelektüel Laik mi Olmalıdır?" Doğu Batı Dergisi, Doğu Batı Yayınları, Nisan Sayısı, ss:205-229.
- GÖKER, Emrah**; "Hemderdimiz Edward Said", Toplum ve Bilim Dergisi, 2003-2004, Birikim Yayınları, İstanbul.
- İNCE, O, Hilal** (2006), "Batılı Muhafazakar Düşüncede Entelektüellerin Yeri ve İşlevleri" Doğu Batı Dergisi, Doğu Batı Yayınları, Şubat Sayısı, ss:175-199.
- MERİÇ, Cemil** (1995), Sosyoloji Notları ve Konferanslar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SAİD, Edward** (1995), Entelektüel, Sürgün, Marjinal, Yabancı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- SAİD, Edward** (1998) Oryantalizm, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- SARTRE, P, Jean** (2000), Aydınlar Üzerine, Can Yayınları, İstanbul.
- VERGİN, Nur**; (2006), "Entelektüel Olmak ya da Olmanın Sosyolojik Belirlemeleri Üzerine Bir Deneme", Doğu Batı Dergisi, Doğu Batı Yayınları, Haziran Sayısı, ss:9-37.

İletişim adresi
Nesrin AKINCI ÇÖTOK
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM FAKÜLTESİ
e.posta:nakinci@sakarya.edu.tr

FUTBOL TARAFTARINI SALDIRGANLIĞA İTEN PSİKO-SOSYAL NEDENLER

Nedim KURTİÇ
Sakarya Üniversitesi,
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Yrd. Doç. Dr. Metin YAMAN
Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Beden Eğitimi ve Spor Bölümü

ÖZET

İletişim teknolojisinde yaşanan gelişmelere paralel olarak futbol dünyada milyarlarca insan tarafından canlı yayınlarla izlenerek kendisine duyulan ilgi ve sevgiyi arttırma olanağını bulmuştur. Futbola duyulan bu ilgi ve ilginin sonucu olarak ülkeler ve kültürler futbol eğitimine ve alt yapılarına daha çok önem verip ulusal ve uluslararası futbol organizasyonları ile çok daha fazla sayıda insanı futbolun içine çekmeye çalışmaktadırlar. Spor içinde varolan fiziksel ve estetik değerler üstün yeteneklere sahip oyuncu ve takımlar tarafından sergilenip iletişim araçları tarafından canlı yayınlarla milyarlarca seyirciye ulaştırıldıkça futbola duyulan ilgi de doğal olarak artmış ve taraftarlık kavramı da buna bağlı olarak gelişmiştir. Futbol sevgisi ve heyecanının artmasına paralel olarak taraftar arasındaki taşkınlıklar ve şiddet olayları da artarak endişe verici boyutlara ulaşmıştır.

Taraftarların giderek artan saldırganlık eğilimleri ve davranışları şiddeti önlemeye yönelik araştırmaları gündeme getirerek şiddeti önlemeye yönelik yasal tedbirler arttırılmaya başlanmıştır. Bu çalışma Türkiye deki taraftarı şiddet ve saldırganlığa yönelten sosyal etkenler göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Bulgular, frekans dağılımları ve Chi-Square (Ki-Kare) SPSS (Statistical Package for Social Science) 10.0 programı ile tablolar hâline getirilerek yorumlamaya gidilmiştir. Araştırma bulguları, seyircilerin eğitim seviyelerinin ve ekonomik düzeylerinin yükseltilmesinin, şiddete yönelik eylemlerin engellenmesinde olumlu sonuçlar sağlayabileceği şeklindedir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Saldırganlık, Futbol Seyircisinde Saldırganlık

PSYCHO-SOCIAL FACTORS LEADING TO VIOLENCE AMONG FOOTBALL SUPPORTERS

ABSTRACT

Football industry had found the opportunity to increase the interest and affection towards itself with the developments in communication technology by being watched via live tv broadcasting by billions of audience. The great affection and interest towards football lead countries and sport clubs to try to find ways to obtain more supporters and tend to give more importance on football training and investment. The concept to be a supporter changes while the strong teams and skilled players exhibit the social aesthetic technical values that football already contains.

The increase in excitement and affection to football may lead synchronically to the increase of aggression and violence among supporters. The tendency of